

Władysław Piwowarski, Florian Pełka

Biuletyn socjologii religii : religijność miejska w świetle badań

Collectanea Theologica 46/3, 177-186

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN SOCJOLOGII RELIGII

RELIGIJNOŚĆ MIEJSKA W ŚWIETLE BADAŃ*

Ks. Aleksy Nowak, *Praktyki religijne mieszkańców średniego miasta (na przykładzie parafii św. Krzyża w Opolu)*, Lublin 1968 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania były prowadzone w latach 1964—1967. Materiał do pracy pochodził z bezpośredniej obserwacji autora, który w tym czasie pracował w parafii jako wikary. Poza tym autor przeprowadził kilka ankiet wśród młodzieży szkół średnich uczęszczającej na lekcje religii. Ankiety dotyczyły udziału młodzieży we Mszy św. i uczęszczania na lekcje religii. Źródłem informacji były również prowadzone przez autora wywiady oparte na kwestionariuszu zawierającym pytania dotyczące stanu praktyk religijnych. Respondenci mówili o praktykach religijnych. Tą metodą zebrano informacje odnoszące się do 222 rodzin. Autor skorzystał także z ankiety rozesłanej do poszczególnych parafii przez Wydział Duszpasterski Kurii Biskupiej w Opolu. Odpowiedzi na tę ankietę udzielił proboszcz parafii. Przeprowadzono również kilkakrotnie liczenie wiernych przychodzących na Mszę św. zarówno do kościoła parafialnego jak i innych kościołów Opola. Autor korzystał także z archiwum parafialnego, zwłaszcza z ksiąg chrztów, ślubów i pogrzebów.

Badana parafia jest parafią centralną w mieście. Na podstawie uzyskanych danych autor stwierdza, że prawie wszyscy rodzice przynoszą swoje dzieci do chrztu. Najczęściej chrzest udzielany jest dzieciom w wieku od 1 do 3 miesięcy. Porównując liczbę dzieci ochrzczonych w latach 1955—1958 z liczbą dzieci przystępujących do I-szej Komunii św. w latach 1964—1967 autor stwierdza, że ok. 94,4% ochrzczonych przystępuje do I Komunii św.

Liczenie szacunkowe uczestniczących w niedzielnej Mszy św. wykazało, że ok. 37% parafian bierze udział w niedzielnej Mszy św. w kościele parafialnym. Należy zaznaczyć, że na terenie parafii są jeszcze dwa inne kościoły. W stosunku do uczestniczących w niedzielnej Mszy św. ok. 10% przystępuje do Komunii św. Na religię uczęszcza ok. 60—70% dzieci katolickich ze szkół podstawowych i ok. 30—40% katolickiej młodzieży szkół średnich.

W oparciu o przeprowadzone badania i przy zastosowaniu typologii J. Fichtera autor ustalił następującą typologię badanych parafian: a) parafianie nuklearni 3—5%; b) parafianie zwyczajni (modalni) 55—60%; c) parafianie marginalni — 20—25%; d) parafianie „śpiący” — 10%.

* Biuletyn socjologii religii redaguje Zakład Socjologii religii KUL pod kierunkiem ks. Władysława Piwoarskiego. Niniejszy biuletyn przygotował ks. Florian Pełka SJ, Lublin.

Ks. Czesław Bodzioch, *Struktura społeczno-demograficzna praktykujących na przykładzie parafii Busko-Zdrój*, Lublin 1974 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Czy istnieje zależność między poziomem praktyk religijnych a cechami społeczno-demograficznymi i czynnikami społecznymi w miejscowości uzdrowskiej Busko-Zdrój? W celu uzyskania odpowiedzi na to pytanie autor posłużył się metodą liczenia szacunkowego oraz „małą ankietą”. Prócz tego wykorzystane zostały materiały archiwalne znajdujące się w kancelarii parafialnej i w archiwum Kurii Biskupiej w Kielcach. Liczenie uczestników niedzielnej Mszy św. przeprowadzono we wszystkie niedziele października 1972 r., „małą ankietę” zaś zrealizowano w niedzielę 15 października 1972 r.

Liczba kuracjuszy przebywających jednocześnie na terenie parafii sięga 3.000 osób. Przeciętna odległość wioski od kościoła parafialnego wynosi ok. 4,5 km. Wioska najdalej położona od kościoła parafialnego leży w odległości 7,5 km, a najbliższej — 3 km. Podczas konsultacji niedzielnej w dn. 15 października 1972 r. rozdano 4601 „małych ankiet”, z czego poprawnie wypełnionych wróciło 87,2%. Zebrane odpowiedzi autor podzielił na trzy grupy: A — dzieci, B — parafianie, C — kuracjusze. Na podstawie analizy wyników stwierdzono, że w grupie A (745 dzieci) za głęboko wierzących uważa się 39,5%, za wierzących 58,4%; w grupie B (2118 parafian) za głęboko wierzących uważa się 32,7%, za wierzących 64,7%, za obojętnych religijnie 1,2%; w grupie C (637 kuracjuszy) za głęboko wierzących uważa się 37,5%, za wierzących 60,1%, za obojętnych religijnie 1,1%. W niedzielnej Mszy św. przeciętnie bierze udział 33,8% parafian (39,2% — po włączeniu kuracjuszy).

Przeprowadzone badania potwierdziły ogólnie przyjmowaną hipotezę o większej religijności kobiet w porównaniu z mężczyznami. Hipoteza o spadku religijności ze wzrostem wykształcenia potwierdza się w odniesieniu do częstotliwości udziału w Komunii św., nie potwierdza się jednak w odniesieniu do udziału we Mszy św. Reprezentanci nauk technicznych z grupy kuracjuszy nieco lepiej spełniają obydwie praktyki niż przedstawiciele nauk humanistycznych. W grupie parafialnej praktykę niedzielnej Mszy św. lepiej spełniają osoby z wykształceniem technicznym, humanistycznym zaś mają przewagę nad technikami w praktyce Komunii św. Hipoteza mówiąca o tym, że najbardziej religijni są rolnicy, następnie robotnicy niewykwalfikowani, wykwalifikowani i rzemieślnicy, a najmniej pracownicy umysłowi, sprawdziła się w zasadzie w obydwu grupach w zakresie częstotliwości Komunii św., natomiast w odniesieniu do udziału we Mszy św. niedzielnej znalazła potwierdzenie jedynie w grupie kuracjuszy. Spośród parafian najsłabiej uczęszczają na niedzielną Mszę św. robotnicy i rolnicy.

Ks. Józef Siemczyk, *Struktura społeczno-demograficzna a praktyki religijne parafii wielkomięskiej (na przykładzie parafii św. Michała Archanioła w Lublinie)*, Lublin 1974 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania dotyczyły dwóch podstawowych praktyk religijnych: udziału we Mszy św. niedzielnej i Komunii św. Materiał do analizy, na którym oparł się autor, został zebrany przy pomocy dwóch metod: liczenia szacunkowego i konsultacji niedzielnej. W przeciętną niedzielę 1971 r. (luty, maj, październik) przeprowadzono liczenie biorących udział we Mszy św. i przystępujących do Komunii św. Osobno liczone niewiasty i osobno mężczyźni. W niedzielę dn. 3 grudnia 1972 r. przeprowadzono konsultację niedzielną polegającą na rozdaniu wszystkim przychodzącym na Mszę św. tzw. „małej ankiety” zawierającej podstawowe pytania dotyczące wieku, płci, wykształcenia, stanu cywilnego, pochodzenia i miejsca zamieszkania. W czasie Mszy św., po uzyskaniu odpo-

wiedniego wyjaśnienia, uczestnicy wypełnili ankietę (przedzierając kartkę z pytaniami w odpowiednich miejscach) i oddawali ją przy wyjściu z kościoła.

Na podstawie zebranego materiału ustalono, że w parafii św. Michała Archanioła w Lublinie uczęszczający na niedzielą Mszę św. stanowią 32,0%, w tym większość kobiet (ok. 60,0% uczestniczących). Do Komunii św. przystępuje około 9% uczestniczących w niedzielnej Mszy św. W stosunku zaś do ogółu zobowiązanych przystępujących do Komunii św. w niedzielę stanowią 2,5%. Na uwagę zasługuje również fakt, że na przestrzeni ostatnich piętnastu lat ilość rozdanych komunii wzrosła o ponad 80 tysięcy. Spośród przystępujących do Komunii św., mężczyźni stanowią 16,8%. Biorąc pod uwagę systematyczne uczęszczanie na niedzielą Mszę św. należy stwierdzić, że najsystematyczniejsze w spełnianiu tej praktyki są dzieci i osoby od 60-ciu lat wzwyż, następnie osoby w wieku 46—59 lat oraz 26—45 lat; kolejne miejsce zajmuje młodzież w wieku 16—18 lat, a ostatnie — osoby w wieku 18—25 lat.

Przy korelacji wykształcenia ankietowanych i częstotliwości ich udziału w niedzielnej Mszy św. okazało się, że najsystematyczniej spełniają tę praktykę osoby z wykształceniem podstawowym nieukończonym (są to przeważnie dzieci) oraz wyższym humanistycznym, najslabiej zaś osoby z wykształceniem średnim nieukończonym. Biorąc pod uwagę wykonywany zawód badanych stwierdzono, że najsystematyczniej uczęszczają na niedzielą Mszę św. (w każdą niedzielę) emeryci i renciści — 71,9% w stosunku do wszystkich emerytów i rencistów, którzy wypełnili ankietę. Kolejne miejsce zajmują studenci (70,5%) i uczniowie (64,6%), gospodynie domowe (59,7%), nie pracujący zawodowo (58,3%), pracownicy umysłowi z niższym wykształceniem (56,3%), pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem (51,8%), robotnicy fizyczni niewykwalifikowani (47,9%), robotnicy fizyczni wykwalifikowani (44,1%), robotnicy rolni (43,6%), rzemieślnicy (40,8%), rolnicy (38,7%). Jeśli idzie o udział w Komunii św. raz w tygodniu to spośród wymienionych wyżej kategorii zawodowych praktykę tę najlepiej spełniają robotnicy rolni (16,5%) i nie pracujący zawodowo (14,4%), a najslabiej rolnicy (3,0%) i pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem (3,0%).

W oparciu o uzyskane wyniki autor stwierdza, że w badanej populacji potwierdzają się niektóre hipotezy powszechnie przyjęte przez socjologów religii. Potwierdza się np. hipoteza, że kobiety są bardziej praktykujące niż mężczyźni. W niedzielnej Mszy św. najsystematyczniej biorą udział dzieci i młodzież, następnie osoby starsze (od 60 roku życia), a najslabiej osoby w wieku średnim (produkcyjnym). Natomiast częstotliwość w przystępowaniu do Komunii św. jest największa wśród osób starszych, następnie wśród dzieci i młodzieży i na końcu wśród osób w wieku produkcyjnym. Hipoteza o spadku religijności wraz ze wzrostem wykształcenia potwierdza się w praktyce częstej Komunii św., natomiast nie potwierdza się w systematycznym uczęszczaniu na Mszę św. niedzielą. Hipoteza, że najbardziej religijni są robotnicy i rzemieślnicy, a najmniej pracownicy umysłowi, sprawdziła się w zakresie częstotliwości przystępowania do Komunii św., natomiast nie znalazła potwierdzenia w praktyce niedzielnej Mszy św. Całkowicie sprawdziła się również hipoteza mówiąca, że osoby dysponujące większą ilością czasu wolnego są bardziej praktykujące niż osoby pracujące zawodowo i społecznie.

opracował ks. Florian Pełka SJ, Lublin

Ks. Tadeusz Dul, *Struktura społeczno-demograficzna katolików praktykujących, na przykładzie parafii Janów Lubelski*, Lublin 1973 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Jak ukształtowana jest struktura społeczno-demograficzna praktykujących i jakie czynniki społeczno-demograficzne wpływają na praktyki religijne mieszkańców małej wiejsko-miejskiej parafii? Autor wziął pod uwagę w swych rozważaniach dwie praktyki: niedzielną Mszę św. oraz Komunię św. Materiał zebrany został metodą liczenia szacunkowego i konsultacji niedzielnych.

Według uzyskanych danych, w parafii Janów Lubelski uczestniczy w Mszy św.: w każdą niedzielę — 69,6%; około 2 lub 3 razy w miesiącu — 25,5%; około 1 raz w miesiącu — 3,5%; kilka razy w roku — 1,4%. Do Komunii św. przystępuje 99,1%, z tym że 58,9% przyjmuje Komunię św. kilka razy w roku, a pozostali rzadziej. Poglądy respondentów na własną religijność ilustruje tabela:

Religijność	Miasto		Wieś	
	liczba	procent	liczba	procent
dawniej	198	10,5	218	9,9
obecnie	526	27,8	539	24,4
bez zmian	1166	61,7	1449	65,7

Uwarunkowania społeczno-demograficzne przedstawiają się następująco:

— kobiety praktykują bardziej systematycznie (np. niedzielna Msza św. — 73,8%) niż mężczyźni (62,8%).

— Krzywa praktyk religijnych jest dość wysoka wśród dzieci i młodzieży, znacznie spada wśród ludzi w wieku średnim i z kolei podnosi się wśród starszych, choć nie osiąga poziomu, jaki miała u dzieci.

— Im wyższe wykształcenie, tym praktyki są bardziej zaniedbywane.

— Przy korelacji praktyk z zawodem zauważono następującą zależność: najsystematyczniej uczęszczają na Mszę św. i często przyjmują Komunię św. uczniowie. Robotnicy fizyczni, rzemieślnicy i pracownicy umysłowi są gorliwsi w praktyce niedzielnej Mszy św. od rolników, ale jest odwrotnie w praktyce częstej Komunii św.

— Biorąc pod uwagę pochodzenie społeczne stwierdza się, że najgorliwsi w wykonywaniu praktyk religijnych są wierni pochodzenia inteligenckiego. Natomiast wierni pochodzenia robotniczego i robotniczo-chłopskiego są gorliwsi od wiernych pochodzenia chłopskiego.

— Terytorialne zróżnicowanie ludności również wywiera wpływ na religijność. Respondenci mieszkający w mieście (blisko kościoła) są gorliwsi w spełnianiu praktyki niedzielnej Mszy św., natomiast bardziej zaniedbują częstą Komunię św., a nawet obowiązek Komunii św. wielkanocnej. Zjawisko odwrotne występuje u osób mieszkających na wsi.

Ks. Jan Mitura, *Religijność katolików w rejonie uprzemysłowionym na przykładzie parafii Rejowiec*, Lublin 1975 r., (praca magisterska: maszynopis w arch. KUL).

Rozprawa ma na celu ustalenie religijności katolików parafii, która w ostatnich latach przechodzi przemiany związane z uprzemysłowieniem i rozbudową. Materiały do tej pracy zebrane zostały przy pomocy małej ankiety i wywiadu indywidualnego. Pytania wywiadu dotyczyły podstawowych parametrów religijności. Badania zostały przeprowadzone w sierpniu i wrześniu 1971 r.

Praca składa się z 6 rozdziałów. Pierwszy z nich omawia cechy charakterystyczne parafii, jak uprzemysłowienie (przemysł drzewny, cementownia) i zatrudnienie w rolnictwie. Następne rozdziały omawiają religijność według powszechnie przyjmowanych komponentów: globalny stosunek do wiary, ideologia religijna, praktyki religijne, moralność religijna, więź z parafią i jej przywódcami religijnymi.

Zdaniem autora, na terenie parafii jest 10% głęboko wierzących, 73% wierzących. Motywacja postaw religijnych respondentów wskazuje na tradycyjny charakter religijności. Jeśli idzie o ideologię, to prawdy teoretyczne są bardziej akceptowane niż prawdy praktyczne. Najbardziej doceniane są wartości moralne i świeckie przy bardzo niskim procencie osób dających priorytet wartościom religijnym. Niski jest też stan za interesowania katolików sprawami religii i kościoła, choć rodzice chcą wychować swoje dzieci w duchu religijnym. Akcentowanie wartości moralnych przez respondentów jest przyczyną niskiego stanu praktyk religijnych. Jest to duża dysproporcja między *dominantes* a *paschantes*. Uczestnictwo we Mszy św., podczas której przyjmowana jest Komunia św., należy do rzadkości. Częściej obchodzone są pierwsze piątki miesiąca praktykowane głównie przez dzieci, młodzież i kobiety.

Około 2/3 respondentów wykazało zgodność opinii moralnych z oficjalną nauką Kościoła. Najbardziej od normy odbiegała opinia dotycząca stosowania sztucznych środków antykoncepcyjnych. Zachowania moralne nie idą w parze z opiniami moralnymi. Więź katolików z parafią i jej przywódcami jest słabiej żywa.

Ks. Andrzej Żebrowski, *Religijność katolików małego miasta w streście wielkomięskiej, na przykładzie Pruszcza Gdańskiego*, Lublin 1970 r., (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Rozprawa jest studium socjograficznym na temat religijności parafian Pruszcza, miejscowości położonej w bezpośrednim sąsiedztwie Trójmiasta. Materiał do pracy pochodzi z badań ankietowych przeprowadzonych na przełomie 1967 i 1968 roku, z konsultacji niedzielnych (8 IX 1968 r.), z wywiadu środowiskowego oraz z obserwacji. Doboru osób do badań ankietowych dokonano w oparciu o kartotekę parafialną. Próba wynosiła 260 osób na ogólną liczbę 7 120 parafian.

Autor omawia religijność badanej populacji w oparciu o powszechnie przyjmowane parametry religijności. Ostatni rozdział zawiera typologię religijną ankietowanych katolików. Autor wyróżnia następujące typy religijne katolików:

1. Katolicy bardzo mocno zintegrowani (ok. 3%) — uczestniczą częściej niż raz w tygodniu we Mszy św., przystępują do Komunii św. przynajmniej raz w tygodniu, dość regularnie się modlą, odznaczają się dobrą wiedzą religijną, w pełni akceptują dogmaty religii katolickiej i zasady moralne głoszone przez kościół.

2. Katolicy mocno zintegrowani (ok. 49%) — uczestniczą dość regularnie we Mszy św., co miesiąc lub kilka razy w roku przystępują do Komunii św., modlitwę codzienną odmawiają nieregularnie, posiadają wystarczającą wiedzę religijną, kwestionują jednak niekiedy prawdy wiary o wydzwięku praktycznym. W dziedzinie moralności religijnej ok. 15% z tej grupy wyraża poglądy niezgodne z nauką Kościoła.

3. Katolicy połowicznie zintegrowani (ok. 33%) — spełniają regularnie obowiązki niedzielnej Mszy św., lecz Komunię św. przyjmują na Wielkanoc, albo chodzą na Mszę św. nieregularnie i komunikują kilka razy w roku, nieregularnie odmawiają pacierz. Około 20% z tej grupy odrzuca prawdy wiary o wydzwięku praktycznym, a 30% przyznaje się do przekonań niezgodnych z nauką Kościoła.

4. Katolicy słabo zintegrowani (peryferyjni, ok. 11%) — w niedzielnej Mszy św. uczestniczą nieregularnie, poczuwają się jednak do przyjmowania Komunii św. wielkanocnej, znajomość podstawowych prawd wiary jest bardzo słaba, poziom akceptacji dogmatów niski. Około 80% z tej grupy odrzuca naukę moralną Kościoła — zwłaszcza nierozzerwalność małżeństwa i czystość przedmażeńską.

5. Katolicy niezintegrowani (ok. 4%) — od lat nie uczestniczą we Mszy św., nie przystępują do Komunii św., spełniają tylko praktyki okresowe, czasem odmawiają modlitwę, w dużym stopniu nie akceptują dogmatów wiary, w dziedzinie moralności odrzucają naukę Kościoła o nierozzerwalności małżeństwa i stawiają ślub cywilny na równi z kościelnym.

Ks. Witalis Łapiński, *Religijność katolików średniego miasta na podstawie parafii św. Aleksandra w Suwałkach*, Lublin 1975 r., (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Autor rozprawy postawił sobie za cel ukazanie, w jakim stopniu w badanej przez niego parafii funkcjonuje model religijności tradycyjnej, tzw. model „katolicyzmu zamkniętego”, w jakim kierunku dokonują się przemiany tego modelu i czym one są podyktowane.

Omawiana przez autora parafia znajduje się w średnim mieście — Suwałkach, w którym ostatnio dokonują się przemiany związane z rozwojem drobnego przemysłu i rozbudową zakładów już istniejących. Mieszkańcy Suwałk nie stanowią etnicznie jednolitej grupy, gdyż, jak stwierdza autor, około 50% mieszkańców dzisiejszych Suwałk, to ludzie napływowi z różnych części Polski. W ostatnim czasie miasto szybko rozbudowuje się, zwłaszcza po 1960 roku, kiedy nastąpiła rozbudowa istniejących przemysłowych oraz budowa nowych. Poziom wykształcenia mieszkańców jest mocno zróżnicowany. Największa liczba respondentów posiada wykształcenie podstawowe lub niepełne średnie, względnie pełne średnie.

Materiał do pracy został zebrany przy pomocy ankiety przeprowadzonej od listopada 1973 do maja 1974 r. Badaniu została poddana próba reprezentatywna składająca się z 240 osób wylosowanych z populacji globalnej. Dodatkowo wykorzystano dane statystyczne z udziału w nabożeństwach, roczniki statystyczne miasta i powiatu, kronikę i akta parafialne oraz studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny.

Autor omawia kolejno poszczególne parametry religijności ze szczególnym uwzględnieniem środowiska, w jakim znajduje się parafia św. Aleksandra. Prawie wszyscy respondenci utrzymują kontakt z Kościołem, 85% dostrzega nawet związek wiary z życiem, jednak 50% motywuje swą wiarę tradycją i wychowaniem w rodzinie. Respondenci w przeważającej większości znają prawdy wiary głoszone przez Kościół i akceptują je. Bardziej przestrzegane są praktyki obowiązkowe (średnia przestrzegania tych praktyk wynosi 93,2%), a znacznie słabiej praktyki nadobowiązkowe (75,7%).

Analiza akceptacji obowiązków moralnych wskazuje, że ankietowani preferują bardziej obowiązki kultowe niż obowiązki moralne. Większość respondentów zachowuje jednak obowiązujący model moralności chrześcijańskiej. Jeśli idzie o więź z parafią, olbrzymia większość parafian tworzy tylko prosty system społeczny, a nie parafię jako grupę społecznie religijną. W stosunku do duchowieństwa badani katolicy wykazują duży szacunek i uznają pośrednictwo kapłana w życiu religijnym.

Ks. Jan Ołdakowski, *Religijność a środowisko społeczne na przykładzie parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Suwałkach*, Lublin 1975; (praca magisterska, maszynopis w arch. KUL).

Interesujące jest pytanie o wpływ środowiska społecznego na religijność. Staje się ono szczególnie aktualne dla współczesnych socjologów dostarczających analiz pastoralistom do formułowania wytycznych pastoralnych. Aktualność ta podyktowana jest przemianami społeczno-ekonomicznymi dokonującymi się w naszej ojczyźnie. Autor rozprawy postawił sobie jako problem do rozstrzygnięcia pytanie: jaka jest religijność katolików parafii św. Piotra i Pawła w Suwałkach w zależności od warunków środowiska społecznego miejskiego, robotniczego i wiejskiego.

Badana parafia jest bardzo młoda, bo istnieje od 1970 r. Należy do niej część miasta Suwałk oraz 15 wiosek, z których 3 posiadają charakter typowo robotniczy. W parafii następuje systematyczny przyrost naturalny ludności. W miarę zwiększania się ludności środowiska miejskiego, zmniejsza się ludność środowiska robotniczego i wiejskiego. Ludność środowiska miejskiego i robotniczego zatrudniona jest w istniejących na terenie miasta i okolic małych zakładach przemysłowych.

Materiał do analiz socjograficznych zebrał autor za pomocą badań ankietowych, przeprowadzonych na terenie omawianej parafii od września 1973 r. do stycznia 1975 r. Ankieta zawierała 103 pytania. Próba reprezentatywna została ustalona na podstawie systematycznego losowania z listy. Z ogólnej populacji w wieku 16—70 lat wylosowano 240 osób, z których 232 udzieliły odpowiedzi na pytania kwestionariusza. Oprócz materiału zgromadzonego przy pomocy ankiety autor miał do dyspozycji akta parafialne i roczniki statystyczne powiatu suwalskiego.

Praca składa się z 6 rozdziałów. Pierwszy rozdział przedstawia ogólną charakterystykę parafii. W rozdziale drugim ukazany jest globalny stosunek do wiary. Dla 88,5% respondentów wiara daje poczucie pewności, bezpieczeństwa, pomaga w trudnych sytuacjach życiowych, w życiu i pracy. Respondenci ze środowiska wiejskiego najbardziej podkreślają związek wiary z życiem, w mniejszym stopniu czynią to robotnicy, a najmniej widzą ten związek respondenci ze środowiska miejskiego. Rozdział trzeci dotyczy stosunku parafian do doktryny religijnej. Okazuje się, że poziom przekonań jest znacznie wyższy od poziomu wiedzy religijnej. Istnieje dość silna akceptacja prawd wiary. Ilustracją niech będą następujące dane: prawdziwość nauki Pisma św. akceptuje 80%, dogmat o skończoności świata — 70,2%, zmartwychwstanie ciała — 60%, dogmat o Trójcy Świętej — 95,7%. Należy jeszcze dodać, że blisko 2/3 respondentów nie posiada żadnych wątpliwości religijnych. Następny rozdział przedstawia stosunek parafian do praktyk religijnych. Autor stwierdza, że we wszystkich omawianych środowiskach stan praktyk nadobowiązkowych jest niski. W spełnianiu praktyk obowiązkowych środowisko wiejskie jest dokładniejsze niż środowisko miejskie.

Ks. Damian Zimoiń, *Wpływ czynników społeczno-demograficznych na udział wiernych we Mszy św. i Komunii św. (studium socjologiczne na przykładzie parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach)*, Lublin 1971, (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Materiał do rozprawy zebrany został metodą konsultacji niedzielnych (7 XII 1969), obserwacji uczestniczącej, liczenia wiernych biorących udział we Mszy św. i przystępujących do Komunii św. we wrześniu 1969 r. Prócz tego wykorzystano materiały pochodzące z archiwum parafialnego. Omawiana parafia jest centralnym ośrodkiem duszpasterskim miasta Katowic.

Jak wynika z badań obowiązek Mszy św. niedzielnej spełnia 37,8% parafian. W ostatnich latach dostrzega się spadek uczestników niedzielnej Mszy św. W każdą niedzielę i święto systematycznie przychodzi na Mszę św. 77% ankietowanych, co stanowi 24,5% katolików zobowiązanych. Wysoki jest natomiast wskaźnik częstej Komunii św. oraz liczba komunii przypadająca na jednego katolika w ciągu roku. Każdego roku systematycznie wzrasta liczba rozdanych Komunii św.

Zależność praktyk religijnych od wykształcenia ilustrują zamieszczone tabele.

Udział we Mszy św. a kategorie wykształcenia (w procentach)

wykształcenie	w każdą niedz.	2-3 razy w mies.	raz w mies.	kilka razy w roku	brak danych
niepełne podstaw.	68,0	3,0	0,5	0,3	27,0
podstawowe	87,7	8,1	1,2	2,1	0,9
niepełne śred.	85,2	12,1	1,2	1,2	0,3
średnie ogólne	87,9	8,8	1,0	1,7	0,6
średnie techn.	82,4	11,6	1,7	1,9	1,1
niepełne wyższe	81,5	14,4	2,1	1,4	0,7
wyższe techn.	86,3	8,5	1,8	3,4	—
wyższe humanist.	88,5	6,8	0,7	4,0	—

Częstotliwość Komunii św. a wykształcenie (w procentach)

wykształcenie	prawie codzien.	raz w tyg.	raz w mies.	kilka razy w roku	raz w roku	co kilka lat	nie przyst.
niepełne podstaw.	5,3	20,1	26,1	10,8	2,9	1,0	2,4
podstawowe	7,9	11,6	20,1	41,5	11,5	3,3	2,2
niepełne śred.	4,7	7,8	21,1	43,7	13,7	6,5	2,2
średnie ogólne	5,5	10,0	19,8	40,6	15,0	6,3	2,0
średnie techn.	2,7	5,4	13,8	38,7	24,1	9,6	4,2
niepełne wyższe	6,2	4,1	7,5	49,3	16,4	14,4	—
wyższe techn.	4,3	5,1	1,7	34,2	25,6	17,1	3,4
wyższe humanist.	4,7	5,4	12,8	37,2	18,9	12,8	8,2

Biorąc pod uwagę wykonywany zawód, najbardziej religijni są robotnicy i rzemieślnicy, a najmniej pracownicy umysłowi. Zależność ta dostrzegana jest w praktyce częstej Komunii św., nie dostrzega się jej jednak w praktyce niedzielnej Mszy św. Biorąc pod uwagę pochodzenie terytorialne stwierdzono, że autochtoni systematyczniej biorą udział we Mszy św. niedzielnej, która to zależność nie występuje w wypadku praktyki częstej Komunii św. Poza tym stwierdzono, że przybysze z większych miast odznaczają się mniejszą religijnością.

Ks. Czesław Podlewski, *Religijność katolików wielkiego miasta na przykładzie parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach*, Lublin 1972 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Autor rozprawy podjął się przedstawienia religijności katolików parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach. Przy zbieraniu materiału posłużono się obserwacją, rozmowami na określony temat oraz ankietą ogólnoparafialną przeprowadzoną w dniach od 26 grudnia 1967 r. do 17 stycznia 1968 r. Rozdano 2116 kwestionariuszy, z czego wróciło 500 (ok. 25%).

Praca składa się z 7 rozdziałów. Pierwszy podaje szczegółową charakterystykę parafii, a następne opisują religijność respondentów według parametrów religijności. Według danych przeciętny katolik „wierzący” kładzie większy nacisk na wiarę, mniejszy na praktyki, a jeszcze mniejszy na moralność i stosunek do parafii. Mówiąc o religijności w zależności od płci, autor stwierdza, że kobiety są bardziej religijne niż mężczyźni. Cechuje je większa znajomość prawd religijnych i katechizmowych i lepsze spełnianie praktyk religijnych. W opiniach moralnych różnice między kobietami i mężczyznami są niewielkie. W dziedzinie przywiązania do wspólnoty parafialnej przewaga kobiet jest również znaczna. Potwierdziła się także hipoteza mówiąca o związku religijności z wiekiem. Pracownicy umysłowi z średnim wykształceniem bardziej akceptują prawdy wiary niż pracownicy z wyższym wykształceniem. Ci ostatni jednak w przekonaniach moralnych dotyczących zdrady małżeńskiej są znacznie bliżsi nauce Kościoła niż pracownicy umysłowi ze średnim wykształceniem, natomiast przynależność do kościoła parafialnego bardziej akceptują pracownicy umysłowi z średnim wykształceniem. Wysuwana powszechnie hipoteza mówiąca, że im wyższe wykształcenie, tym mniejsza religijność nie znajduje w pełni potwierdzenia wśród badanych.

Autor podaje następującą typologię religijną respondentów: katolicy świadomi i aktywni (90%), katolicy pobożni (30%), katolicy przeciętni (23%), katolicy obojętni (22%), katolicy bezwyznaniowi i innowiercy (16%).

Ks. Oskar Thomas, *Religijność miasta nowo uprzemysłowionego na przykładzie parafii Serca Jezusowego w Jastrzębiu Zdroju*, Katowice 1974 (praca magisterska; maszynopis w Arch. KUL).

Głównym celem pracy było udzielenie odpowiedzi na pytanie: jaka jest religijność miasta nowo uprzemysłowionego, Jastrzębia Zdroju oraz czy istnieje różnica w religijności między stałymi mieszkańcami a mieszkańcami napływowymi. Omawiana parafia znajduje się na terenie miasta, które w ostatnich 15 latach, pod wpływem zorganizowanego Rybnickiego Okręgu Węglowego, przeszło duże przeobrażenia. Nastąpiła industrializacja tego terenu, a co za tym idzie — urbanizacja.

Autor posłużył się badaniami ankietowymi, statystykami dotyczącymi Jastrzębia Zdroju, aktami parafialnymi oraz statystyką duszpasterską parafii. Praca składa się z 5 rozdziałów. Pierwszy daje charakterystykę badanego środowiska, a następnie omawiają przekonania religijno-moralne, praktyki religijne, zachowania moralne oraz uwarunkowania stanu religijności. Postawiona przez autora hipoteza, że poziom religijności mieszkańców stałych jest wyższy od poziomu religijności mieszkańców napływowych, potwierdziła się w zupełności. Większość ankietowanych, deklarujących się jako obojętni w sprawach religijnych to mieszkańcy napływowi. Podobnie we wszystkich przekonaniach religijnych wskaźniki procentowe przybyłych były niższe od autochtonów. W przekonaniach dotyczących zachowań moralnych mieszkańcy napływowi również bardziej odbiegają od obowiązującego modelu moralności. Praktyki jednorazowe jedni i drudzy wypełniają bez różnic, natomiast zauważa się dużą różnicę w regularnych i nieregularnych obowiązkach religijnych, na niekorzyść mieszkańców przybyłych.

Ks. J. Michalski, *Religijność ludności miejskiej w warunkach uprzemysłowienia na przykładzie parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Boguszycach*, Lublin 1974 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Praca jest monografią o charakterze socjograficznym. Prowadzone przez autora analizy zmierzają do udzielenia odpowiedzi na pytanie: jaka jest religijność mieszkańców nowego osiedla w porównaniu z religijnością mieszkańców starej części parafii oraz czy istnieje zróżnicowanie w przekonaniach re-

ligijno-moralnych, praktykach religijnych, zachowaniach moralnych w badanej populacji i od czego one zależą. Materiału do rozwiązania postawionego problemu dostarczyła autorowi obserwacja środowiska oraz badania ankietowe przeprowadzone w kwietniu i maju 1971 r. na próbie reprezentatywnej, składającej się z 702 osób, a dobranej drogą losowania.

Parafia Boguszyce należy do Rybnickiego Okręgu Węglowego, dlatego też w ostatnim okresie dokonują się tam przemiany industrialno-urbanizacyjne. Przemiany te łączą się z napływem ludności z różnych części Polski. Tymi charakterystycznymi problemami omawianego środowiska zajmuje się autor w pierwszym rozdziale pracy. Rozdział drugi dotyczy przekonań religijno-moralnych. W wyniku analiz autor stwierdza, że mieszkańcy przybyli posiadają przekonania religijno-moralne w większym stopniu odbiegające od oficjalnej nauki Kościoła, niż miejscowi. Następny rozdział mówi o praktykach religijnych. Praktyki jednorazowe przez wszystkich wypełniane są powszechnie. Zróżnicowanie natomiast występuje w wypełnianiu regularnych i nieregularnych obowiązków religijnych oraz praktyk nadobowiązkowych na korzyść mieszkańców starego osiedla. Kobiety wypełniają praktyki gorliwiej niż mężczyźni. Grupę o najniższym poziomie wypełniania praktyk stanowią respondenci w wieku 25—39 lat, o najwyższym zaś osoby w wieku 51—60 lat. Respondenci z wykształceniem podstawowym są gorliwsi w tym względzie od posiadających wyższe wykształcenie. Czynniki warunkujące stan religijności badanej populacji są: uwarunkowania środowiskowe, środki masowego przekazu i duszpasterstwo.

Ks. Antoni Goranszczyk, *Religijność mieszkańców osiedla starego i nowego na przykładzie parafii św. Józefa w Rybniku*, Lublin 1974 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Miasto Rybnik w ostatnich kilkunastu latach weszło na drogę szybkiego rozwoju społeczno-gospodarczego związanego z rozbudową Rybnickiego Okręgu Węglowego i pełni funkcję stolicy tego okręgu. Powstające kopalnie ściągają coraz to nowych przybyszów z różnych stron Polski, zwłaszcza ze środowisk wiejskich, małych miasteczek oraz terenów podmiejskich. Przybysze przyciągani są łatwością dobrych zarobków oraz perspektywą szybkiego otrzymania mieszkania. Osiedlają się zwykle w nowo wybudowanych osiedlach.

Przed tymi, którzy interesują się przemianami społeczno-gospodarczymi i migracyjnymi zachodzącymi ostatnio w naszym kraju staje pytanie, jakie skutki pociągają za sobą owe przemiany w życiu społeczno-religijnym. Wrazem tych zainteresowań jest omawiana praca, w której autor próbuje odpowiedzieć na następujące pytanie: jaka jest religijność mieszkańców starego i nowego osiedla, czy istnieje jakaś różnica i czym się charakteryzuje. Materiał do tych analiz zebrany został za pomocą obserwacji oraz ankiet przeprowadzonych na próbie reprezentatywnej, wylosowanej z liczby wszystkich parafian w wieku od 18 do 60 lat.

Oto niektóre wyniki: normy etyki katolickiej w większym stopniu są przyjmowane przez respondentów starego osiedla; normy moralne bardziej akceptują mężczyźni niż kobiety; w kategorii wieku najwięcej trudności w przyjęciu norm moralnych wykazują respondenci wieku 51—60 lat; respondenci z wykształceniem półśrednim zawodowym są bliżsi modelowi moralności katolickiej, niż ankietowani z wykształceniem podstawowym, średnim i wyższym; w kategorii zawodu, prawdy moralne bardziej akceptują robotnicy niż pracownicy umysłowi. Podobnie jest przy spełnianiu praktyk religijnych i zachowaniu modelu moralności religijnej. Parafianie starego osiedla odznaczają się większą żywotnością religijną, przejawiającą się w dokładniejszym przestrzeganiu praktyk religijnych oraz akceptowaniu podawanego przez Kościół modelu moralności.

opracował ks. Jan Chrapek CSMA, Lublin